

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

e-ISSN: 2148-5704

Cilt 12, Sayı 32, Mart 2025 / Volume 12, Issue 32, March 2025

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş/Received: 25.10.2024
Kabul/Accepted: 08.01.2025
DOI: 10.17822/omad.1557262

Atıf/Citation: Koç, Hamza. "Mu'tasım-ı Buhârî'nin Türkçe Şiirleri". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 12/32 (2025): 149-173.

Hamza KOÇ

(Doç. Dr.), Giresun Üniversitesi / Türkiye, vaveyla-61@hotmail.com, 0000-0002-8324-3707

Mu'tasım-ı Buhârî'nin Türkçe Şiirleri

The Turkish Poems of Mu'tasım-ı Buhârî

Öz: Mu'tasım-ı Buhârî (ö. 1293 / 1876-77'den sonra) hakkında kaynaklarda oldukça sınırlı bilgi bulunmaktadır. Şaire dair mevcut malumat, Kârî Rahmetullah Vâzih'in (ö. 1895) *Tuhfetü'l-Ahbâb fî Tezkireti'l-Ashâb* adlı tezkiresi ile Hayyâm Pür'un (ö. 1979) *Ferheng-i Suhanverân* isimli eserinden ve Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 895 ile Beyazıt Kütüphanesi BM11868 numaralarda kayıtlı iki matbu kitaptan elde edilebilmektedir. Mu'tasım, Erşad-ı Kâdî Molla Muhammed Rahîm-i Belhî'nin oğlu olup aslen Belh yani Afganistanlıdır. Kaynaklar onun kusursuz bir tahsil gördüğünü, Arapça kitapları rahatlıkla okuyup anlayabildiğini, nesih ve talik gibi hatları güzel yazdığını, musiki ve cifr ilmini iyi bildiğini fakat şairliğinin diğer yeteneklerine göre daha kuvvetli olduğunu belirtmektedir. Elbise ticareti için Rusya ve Anadolu'ya giden Mu'tasım, hac görevini yerine getirdikten sonra İstanbul'da bulunmuş ve burada kaldığı dönemde kendisine muhtesiplik görevi verilmiştir. Yukarıda bahsi geçen matbu eserlerdeki manzumeleri, onun Arapça, Farsça ve Türkçeyi bu dillerde şiir yazabilecek derecede iyi bildiğini göstermektedir. Bûsîrî'nin (ö. 696 / 1297?) *Kasîde-i Bürde*'sini üç dilde tahmis etme başarısı gösteren şair, bunun yanında yedi Farsça, bir Arapça ve beş Türkçe şiir kaleme almıştır. Bu çalışmada Mu'tasım-ı Buhârî hakkında bilgi verilecek; kasîde, kıta, muhammes ve müseddes gibi farklı nazım biçimleriyle yazdığı naat ve cülusiye türündeki Türkçe şiirlerin şekil ve muhteva hususiyetleri üzerinde durulacak ve bu şiirlerin çeviri yazılı metni sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: 19. yüzyıl, Mu'tasım-ı Buhârî, cülusiye, methiye, naat, tarih düşürme

Abstract: We know very little about the life and work of the poet Mu'tasım-ı Buhârî (d. H. 1293 / CE. 1876-77), beyond four [brief] mentions. The first two include a pair of handwritten manuscripts: Kârî Rahmetullah Vâzih's (d. 1895) collection of biographies *Tuhfetü'l-Ahbâb fî Tezkireti'l-Ashâb*, and Hayyâm Pür's (d. 1979) *Ferheng-i Suhanverân*. The latter two are a pair of printed books: Ali Emiri's Manzum 895 (Turkish National Library), and BM11868 (Beyazıt Library). Mu'tasım was originally from Afghanistan, and the son of Erşad-ı Kâdî Molla Muhammed Rahîm-i Belhî. Sources tell us that he'd received a through education, and could read and understand Arabic books with relative ease. He also was calligraphically versed in naskh and taliq scripts, and that he took an interest in music and abjad numerals. Never the less, his talent for poetry rose above all else. We know that he worked as a clothing trader in Russia and Anatolia, only to later live and serve as a muhtasib in Istanbul after his pilgrimage to Mecca. His poetry – as they appear in the aforementioned books – show us his mastery of the Arabic, Persian, and Turkish languages. This couldn't be more evident than in Bûsîrî's (d. 696 / 1297?) *Kasîde-i Bürde* – which features seven Persian, one Arabic, and five Turkish poems by Buhârî. In this study, we shall shed light on who Mu'tasım-ı Buhârî was, and then examine five of his (Ottoman) Turkish naat and cülusiye poems, including their forms (qaside, kıta, muhammes, and mutheddés), and content – accompanied by Modern Turkish translations.

Key Words: 19th century, Mu'tasım-ı Buhârî, cülusiye, methiye, naat, chronogram

Extended Abstract

The 19th century marked the turbulent decline of the Ottoman Empire. Although the Ottomans made numerous reforms to try and salvage its former territories, they simply weren't enough. Modernization movements across nearly every stratum of Ottoman society during this period were also reflected in Ottoman literature. A new literary understanding different from classical Ottoman literature in terms of form and content gradually emerged. However, we also observe many a poet who chose not to break away from the past, and tried to keep this

tradition alive through their work. Mu'tasım-ı Buhârî (d. 1293 / 1876-77) was one such a figure, versed in classical Ottoman Turkish poetry tradition and its rules.

We know very little about the life and work of Mu'tasım-ı Buhârî (d. H. 1293 / CE. 1876-77), beyond four [brief] mentions. The first two include a pair of handwritten manuscripts: Kârî Rahmetullah Vâzih's (d. 1895) collection of biographies *Tuhfetü'l-Ahbâb fî Tezkireti'l-Ashâb*, and Hayyâm Pür's (d. 1979) *Ferheng-i Suhanverân*. The latter two are a pair of printed books: Ali Emiri's *Manzum 895* (Turkish National Library), and BM11868 (Beyazıt Library).

Mu'tasım was originally from Afghanistan, and the son of Erşad-ı Kâdî Molla Muhammed Rahîm-i Belhî. Sources tell us that he'd received a through education, and could read and understand Arabic books with relative ease. He also was calligraphically versed in naskh and taliq scripts, and that he took an interest in music and abjad numerals. Never the less, his talent for poetry rose above all else. We know that he worked as a clothing trader in Russia and Anatolia, only to later live and serve as a *muhtasib* in Istanbul after his pilgrimage to Mecca. He was said to be humble and gentle-tempered, and used the penname Shirin (sweet) in his Persian poems. His poetry – as they appear in the aforementioned books – show us his mastery the Arabic, Persian, and Turkish languages. This couldn't be more evident than in Bûsîrî's (d. 696 / 1297?) *Kasîde-i Bürde* – which features seven Persian, one Arabic, and five Turkish poems by Buhârî. In this study, we shall shed light on who Mu'tasım-ı Buhârî was, and then examine five of his (Ottoman) Turkish naat and culusiye poems, including their forms (*qaside*, *qita*, *muhammes*, and *mutheddes*), and content – accompanied by Modern Turkish translations.

Poem one is a 45-stanza *naat-muhammes* prose poem, written in *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*. Buhârî praises the Prophet Mohammad, the four caliphs, the *ahl al-bayt*, and is honourable companions. Stanzas 1 through 18 focus on Mohammad, and talk about universe was created for him. They go on about how superior he is to the other Islamic prophets in every aspect, and highlight the event of the Miraj, and his many holy wars with the polytheists. Stanzas 19 through 28 lines talk about Abu Bakr's loyalty to Mohammad, and Omar's just nature. They also emphasize Othman's modesty and unparallel service to the Quran, and Ali's wisdom and heroism in wars. Stanzas 29 through 34, deal with the Ahl al-Bayt, Fatima's chastity, the martyrdom of Mohammad's grandsons Hasan and Hussein. Stanzas 35 through 45 praise the honourable companions in various ways. He states that those who follow Satan will be tormented in hell, asks God to forgive their sins, and requests Mohammad's intercession.

Poem two is a 20-couplet *naat-manzume qaside* ode called “*Na't-ı Hazret-i Nebvî*” dedicated to the Prophet Mohammad. He wrote it in *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*. Buhârî praises several of Mohammad's virtues: how the universe was created from the light of Mohammad, how he is the final prophet, how God sent him as a mercy to the world, and how the soil beneath feet heals the blind. He mentions Mohammad's battles against the enemies of religion in the name of glorifying Islam, and how God invited him to ascend to the sky. his coming to the world to witness his honouring the world with. He likewise talks about how Jesus waited a long time to save the world, how Mohammad wouldn't turn anyone down – rebels included – on the Judgement Day, and how he constantly wept for his own religious community.

The remaining three poems and chronograms deal Sultan Murat V's accession to the Ottoman throne. Poem three is an 8-stanza *muzdeviç muhammes* ode congratulating the sultan on his accession. Written in *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, the total abjad values of the first and final stanzas (dotted and undotted) gives us the year of Murat's coronation AH 1293 / CE 1876. Buhârî praised Murat in various ways and prayed for him. He highlighted Murat's generous and charitable personality, his constant service to his people, and his sense of piety. He goes on about fairly Murat treated everyone, how passionate he was about protecting and

promoting Islam, and how he struck fear in his enemies with his grandeur. Towards the end, he wished the sultan a long life and reign.

Poem four is a 16-stanza chronogram written in *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* form. The abjad values of the last two lines of the final stanza add up to the year of Murat V's accession (1293 / 1876). Buhârî kicks off by announcing the accession of Murat V to the throne. He stated that the people of the world were overjoyed, and that they should give alms from their wealth. Now, all sorrow and grief had left the Ottoman Empire, bringing fortune and prosperity in his wake. The caliphate got its prowess back upon Murat, and that every decision he made in the name of reviving Islam prospered both worlds. Murat expelled infidelity and rebellion, and no one was more just than he. Finally, Buhârî prayed that Murat lived a long life like Khidir and Noah, and that he be victorious over all his enemies.

Last but not least, poem five is a 61-couplet chronogram, simple, yet elegantly written *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*. The abjad value of the last couplet of the final *qita* corresponds to the year of Murat V's accession (1293 / 1876). The first seven couplets begin by praising God in a tawhid-like fashion. Buhârî mentions some of God's names, and emphasized that God has no equal, gives order to the universe, and that every last thing on Earth testifies to God's existence and unity. In couplet eight, Buhârî sent wishes peace and blessings the crown of the universe, the Prophet Mohammad. In the rest of the poem, he praises Murat V in various ways and congratulates his accession. According to Buhârî, the day Murat V ascended to the throne, the heavens scattered stars like pearls under his feet. Now the Ottoman people were to live in abundance and prosperity during his reign. Murat changed autumn into spring with his generosity and charity. He was the "prince of Muslims" and the "commander-in-chief of the caliphate." Even great rulers like "Dara, Feridun, and Alexander waited with respect at his door." Ultimately, he prayed that Murat's reign be permanent like Suleiman, and his life to be long like that of Khidir.

Although the aforementioned pieces are comparatively plain to Buhârî's other poetry, we still notice that he peppered his Turkish with heavy Arabic and Persian words and phrases.

Through this study, we hope to shed more light on who Mu'tasım-ı Buhârî really was, and introduce academia to his Turkish verses (from two manuscripts) for the benefit of those interested.

Giriş

Klasik Türk edebiyatı, kendine özgü kuralları, estetik yapısı ve hayal dünyası ile yaklaşık altı asır boyunca etkisini sürdürmüş ve bu çatı altında pek çok şair yetişmiştir. İlk örneklerini Fars edebiyatının tesiri altında şekillenerek vermeye başlayan bu köklü gelenek, Osmanlıların güçlü bir devlet hâline gelmesiyle millî ve yerel bir özellik kazanmayı başarmıştır. Aşk, şarap, tabiat, tasavvuf, din, tarih, mitoloji, övgü, yergi, sosyal hayat, doğa olayları, ölüm gibi zerreden şemse her şey eski şiirimize konu olmuş ve bahariye, cülusiye, esma-i hüsnâ, fahriye, fütüvvet-name, gazavat-name, hicviye, hilye, ıydiye, işret-name, kırk hadis, maktel, methiye, mersiye, mevlit, miraciye, münacat, naat, nasihat-name, saki-name, sur-name, şehrengiz, tevhit vb. edebî türlerde manzum, mensur veya manzum-mensur karışık birçok eser kaleme alınmıştır.

Her mısrasıyla sevgiyi dile getiren edebiyatımızda, Allah'ın ve Müslümanların ortak sevgilisi olan Hz. Muhammed'in hayatının her safhası; mevlit, siyer, esma-i nebi, hilye, mirac-name, mucizat-ı nebi, hicret-i nebi, vefat-ı nebi gibi türlerle ele alınmış, ona duyulan sonsuz ve samimi muhabbetle bu türlerde hacimli ya da küçük eserler vücuda getirilmiştir. Bu türlerin tamamen Hz. Peygamber'le ilgili olup onun vasıflarını ve övgüsünü işleminin yanında; bu

konuların hepsini içine alan ve bilhassa Hz. Muhammed'in methine yer veren naatlar, elimizde en çok örneği bulunan müstakil tür konumundadır.¹ Klasik Türk edebiyatında, İslam peygamberi vasfında yazılan bu şiirler genel olarak naat adını almakla birlikte dört halife, ehlibeyt, veliler, tarikat ve din büyükleri için kaleme alınan övgü tarzındaki manzumeler de naat olarak adlandırılmıştır.²

Osmanlı şehzadelerinin padişah olarak tahta oturmaları üzerine dağıtılan bahşiş anlamına geldiği gibi daha çok bu münasebetle yazılan şiirlere de cülusiye adı verilmiştir.³ Yüzyıllarca nazım hâlinde, ekseriyetle kaside biçiminde kaleme alınan cülusiye türü metinlerde yeni hükümdarın tahta çıkışından dolayı duyulan sevinç ve mutluluk dile getirilir, ülkenin huzur ve refaha kavuştuğu vurgulanır, padişahın saltanatının ve ömrünün uzun olması için Allah'a dua edilirdi.⁴ Belagat kitaplarında bedii sanatlar arasında sayılan ve cülusiye türünün ayrılmaz bir parçası olan tarih düşürme geleneği ise bir hadisenin tarihini bir mısra ya da beyit içerisinde ebce hesabına uygun şekilde ifade etmektir. Cami, mescit, medrese, külliye, hisar, kervansaray, köprü, kemer, han, hamam, çeşme, şadırvan vb. yapıların inşasından onarımına, bir doğum ya da ölüm haberinden sünnet, nişan veya evlilik merasimine, deprem ve yangın gibi doğal afetlerden bir şehrin fethine, hatta sakal bırakılmasına kadar toplumun sosyal yapısıyla ilgili pek çok olaya tarih düşürülmüştür. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin siyasi yapısında çok mühim bir hadise olan tahta çıkışlar için de birçok şair tarih düşürmüştür.

Bu çalışmada Mu'tasım-ı Buhârî (ö. 1876-77'den sonra) hakkında bilgi verilecek; kaside, kıta, muhammes ve müseddes gibi farklı nazım şekilleriyle yazdığı naat ve cülusiye konulu Türkçe şiirlerin şekil ve muhteva hususiyetleri üzerinde durulacak ve söz konusu şiirlerin çeviri yazılı metni sunulacaktır.

1. Re'îsü'l-İhtisâb Şerîf Mu'tasım el-Buhârî

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin eski gücünü kaybettiği, çalkantılı ve sancılı bir dönemdir. Ülkeyi içinde bulunduğu bu durumdan kurtarmak için çeşitli ıslahat çalışmaları yapılmış fakat bu çabalar klasik düzeni değiştirmeye ve çöküşe doğru giden imparatorluğa hayat vermeye yetmemiştir. Bu asırda toplumun her alanında görülen yenileşme hareketlerinden edebiyat da nasibini almış, şekil ve muhteva bakımından klasik edebiyattan farklı bir edebiyat anlayışı gelişmeye başlamıştır. Ancak bu dönemde Enderunlu Vâsıf (ö. 1824-25), Keçeci-zâde İzzet Molla (ö. 1829), Leyla Hanım (ö. 1848), Şeref Hanım (ö. 1861), Leskofçalı Gâlib (ö. 1867), Osman Nevres (ö. 1876), Yenişehirli Avni Bey (ö. 1883) ve Hersekli Arif Hikmet (ö. 1903) gibi eskiden kopamayan ve şiirleriyle bu geleneği yaşatmaya çalışan birçok şairin yetiştiği de göz ardı edilmemelidir. Mu'tasım-ı Buhârî de bahsi geçen birinci sınıf şairler kadar olmasa da klasik Türk şiiri geleneğini iyi bilen ve bu geleneğin kurallarına hâkim şairlerden biridir.

Mu'tasım-ı Buhârî hakkında kaynaklarda oldukça sınırlı bilgi bulunmaktadır. Şaire dair mevcut malumat, Kârî Rahmetullah Vâzıh'ın (ö. 1895) *Tuhfetü'l-Ahbâb fî Tezkireti'l-Ashâb* adlı tezkiresi ile Hayyâm Pür'un (ö. 1979) *Ferheng-i Suhanverân* isimli bibliyografik eserinden ve Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 895 ile Beyazıt Kütüphanesi BM11868 numaralarda kayıtlı iki matbu kitaptan elde edilenlerden ibarettir.

Kârî Rahmetullah Vâzıh, tezkiresini yazdığı sırada (1871) Mu'tasım-ı Buhârî'nin orta yaşlarda olduğunu ifade eder. Erşad-ı Kâdî Muhammed Belhî'nin oğlu olan Mu'tasım, aslen Belh yani Afganistanlıdır. Vâzıh, şairin iyi bir eğitim aldığını, Arapçayı bu dilden kitapları

¹ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1993), XXI.

² Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebi Türler ve Tarzlar* (Erzurum: Fenomen Yay., 2007), 181.

³ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler* (Ankara: Grafiker Yay., 2016), 28.

⁴ Abdülkadir Özcan, "Cülûs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8 (İstanbul: TDV Yay., 2017), 113.

okuyup anlayabilecek derecede iyi bildiğini, nesih ve talik gibi hatları güzel yazdığını, musiki ve cifr ilminde derinleştiğini ancak şiir yazma becerisinin diğer yeteneklerine göre daha üstün olduğunu belirtir. Mu'tasım, elbise ticareti için Rusya ve Anadolu'ya gitmiş ve bu yolla çok zengin olmuş, hac görevini ifa ettikten sonra da İstanbul'da bulunmuştur. Alçak gönüllü, yumuşak huylu, laubali ve kalender meşrep bir yapıya sahip olan şair, Farsça şiirlerinde Şîrîn mahlasını kullanmıştır.⁵ Hayyâm Pûr ise Vâzih'in sözü edilen tezkiresini kaynak göstererek şairin asıl adının Molla Muhammed Şerîf Mahdûm, babasının adının da Kâdî Molla Muhammed Rahîm-i Belhî olduğunu söyler.⁶

Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 895'te kayıtlı matbu eserden de şairin hayatına dair bazı ipuçlarına ulaşmak mümkündür. Burada yer alan Arapça, Farsça ve Türkçe *Kasîde-i Bürde* tercümesi ve tahmininin sonunda eserin Şerîf Mahdûm el-Mu'tasım ibn Kâdî Abdurrahîm el-Buhârî tarafından 1293 / 1876-77 yılında yazıldığı kayıtlıdır. Hemen ardından gelen ve üç dilli manzum tercüme ve tahmis hakkında bilgi veren Farsça paragrafta ise şairden "Re'îsü'l-İhtisâb Şerîf Mu'tasım-ı Buhârî" şeklinde bahsedilmektedir. Bu ifadeden hareketle şairin mezkûr tarihte İstanbul'da, halkın ve özellikle esnafın şeri emirlere uymasını sağlamakla görevli olarak çarşı ve pazarı kontrol eden bir muhtesip olduğu anlaşılmaktadır.

Mu'tasım'ın Ali Emiri Manzum 895'te yer alan şiirlerinden bazıları Beyazıt Kütüphanesi BM11868'de kayıtlı nüshada da bulunmaktadır. V. Murat için tertip edilmiş olan bu eserde ise şairden kısaca Mu'tasım-ı Buhârî şeklinde söz edilmektedir. Şairin mevzubahis nüshalarda Hz. Peygamber'i, dört halifeyi, ehlibeyti ve İmam-ı Azam'ı öven naatlarının yanında V. Murat'ın cülusu için kaleme aldığı tarih manzumeleri yer almaktadır. Bilindiği üzere V. Murat, 30 Mayıs 1876 ile 31 Ağustos 1876 tarihleri arasında sadece 93 gün tahtta kalmıştır. Buradan hareketle Mu'tasım'ın zikredilen tarihten sonra öldüğü söylenebilir.

Mu'tasım-ı Buhârî, daha önce de ifade edildiği üzere iyi bir tahsil görmüş, el-sine-i selase olarak tabir edilen Arapça, Farsça ve Türkçeye bu dillerde şiir yazabilecek derecede vâkıf, aruz veznini iyi bilen ve tarih düşürmede son derece usta bir şairdir. Bûsîrî'nin (ö. 696 / 1297?) İslami edebiyatta *Kasîde-i Bürde* adıyla meşhur olan 160 beyitlik naatını üç dilde tahmis etme başarısı gösteren şair, çalışmamıza konu olan Türkçe şiirlerinin dışında farklı nazım şekilleriyle Arapça, Farsça naatlar ve V. Murat'ın tahta çıkışı üzerine cülusiyeler de kaleme almıştır.

2. Mu'tasım-ı Buhârî'nin Türkçe Şiirleri

2.1. Şiirlerin Yer Aldığı Nüshaların Tanıtımı

2.1.1. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 895 (M)

Nüshanın baştan ve sondan bazı sayfaları kopuk olduğu için baskı yeri ve yılına dair bilgi edinmek mümkün değildir. Bu hâliyle toplam 74 sayfadan müteşekkil olan matbu eserdeki şiirlerin tamamı Mu'tasım-ı Buhârî'ye aittir. Nüshada sırasıyla üç dilli *Kasîde-i Bürde* tercümesi ve tahmisi,⁷ 49 bentlik Farsça muhammes (Hz. Peygamber, dört halife ve ehlibeytin methi için), 45 bentlik Türkçe muhammes (Hz. Peygamber, dört halife, ehlibeyit ve ashabıkiramın methi için), 10 bentlik Farsça muhammes (Hz. Peygamber'in methi için), 36 bentlik Farsça muhammes (dört halife, ehlibeyit ve İmam-ı Azam'ın methi için), 54 beyitlik Farsça kıta (Hz. Peygamber'in methi için), 20 beyitlik Türkçe kaside (Hz. Peygamber'in methi için), 10 beyitlik Farsça kaside (Hz. Peygamber'in methi için), 7 beyitlik Arapça kıta / tarih (V. Murat'ın cülusu

⁵ Kârî Rahmetullah Vâzih, *Tuhfetü'l-Ahbâb fî Tezkireti'l-Ashâb ya 'nî Tezkire-i Şu'arâ-yı Fârisî*, Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/2005309369/>

⁶ Hayyâm Pûr, *Ferheng-i Suhanverân* (Tahran: İntişârât-ı Tilâye, 1372), 857.

⁷ Şairin Türkçe *Kasîde-i Bürde* tercümesi ve tahmisi yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için bk. Hamza Koç, *Re'îsü'l-İhtisâb Şerîf Mu'tasım el-Buhârî, Kasîde-i Bürde Tercümesi ve Tahmisi* (İstanbul: Dün Bugün Yarın Yay., 2024).

için), 8 bentlik Türkçe muhammes / tarih (V. Murat'ın cülusu için), 16 bentlik Türkçe müseddes / tarih (V. Murat'ın cülusu için), 5 beyitlik Farsça kıta / tarih (V. Murat'ın cülusu için), 9 beyitlik Farsça kıta / tarih (V. Murat'ın cülusu için) ve 32 beyitlik eksik bir Türkçe kıta / tarih (V. Murat'ın cülusu için)⁸ yer almaktadır.

2.1.2. Beyazıt Kütüphanesi BM11868 (B)

Üç farklı eseri ihtiva eden bu nüshanın ilk bölümünde Niyâzî-i Kadîm'in *Manzûme-i Mansûr*'u⁹, ikinci bölümünde Mu'tasım'ın Ali Emiri Manzum 895'te yer alan manzumelerinden bazıları ve üçüncü bölümünde ise *Vecdî (Boğuk-zâde Abdülbâkî) Dîvânçesi*¹⁰ yer almaktadır. Mu'tasım'ın şiirlerinin bulunduğu bölüm, "Ma'ârif nezâret-i celîlesinün ruhsat-ı 'aliyyesiyle tab' olunmuşdur. Medâyih-i selâtîn-i Osmâniyenün manzûmı olan Tılsım-ı Nüzhet nâm kitâbun mündericâtından na't-ı hümâyûn-ı Cenâb-ı Peygamberî ile cülûs-ı hilâfet-penâhîye müte'allik medhiyye ile 4795 kerre târîh-i cülûsı mahreci olan muhammes-i musanna'dur." şeklinde bir ibare ile başlamaktadır. Burada sırasıyla 10 beyitlik Farsça kaside (Hz. Peygamber'in methi için), 7 beyitlik Arapça kıta / tarih (V. Murat'ın cülusu için), 8 bentlik Türkçe muhammes / tarih (V. Murat'ın cülusu için), 16 bentlik Türkçe müseddes / tarih (V. Murat'ın cülusu için), 5 beyitlik Farsça kıta / tarih (V. Murat'ın cülusu için), 9 beyitlik Farsça kıta / tarih (V. Murat'ın cülusu için) ve 61 beyitlik Türkçe bir kıta / tarih (V. Murat'ın cülusu için) vardır. Dolayısıyla Ali Emiri Manzum 895'te yer alan üç dilli *Kasîde-i Bürde* tercümesi ve tahmisi, 49 bentlik Farsça muhammes, 45 bentlik Türkçe muhammes, 10 bentlik Farsça muhammes, 36 bentlik Farsça muhammes, 54 beyitlik Farsça kıta ve 20 beyitlik Türkçe kaside bu nüshada eksiktir.

2.2. Şiirlerin Şekil ve Muhteva Hususiyetleri

Mu'tasım-ı Buhârî'nin üç dilli *Kasîde-i Bürde* tercümesi ve tahmisinin dışında Arapça bir kıta; biri kaside, üçü kıta, üçü muhammes nazım şekliyle toplam yedi Farsça şiir ve biri kaside, biri kıta, biri müseddes ve ikisi muhammes nazım biçimiyle olmak üzere toplamda beş Türkçe manzume kaleme aldığı daha önce ifade edilmişti. Çalışmamızın bu bölümünde şairin Türkçe şiirlerinin şekil ve muhteva hususiyetlerine değinilecektir.

Bilindiği üzere muhammes, ilk bendi kendi içinde, diğer bentlerin son mısraları daima ilk bentle kafiyeli, aynı vezinde beşer mısralık en az iki bentten oluşan tek kafiyeli nazım şeklidir. Diğer musammatlarda olduğu gibi muhammesin de müzdeviç ve mütekerrir biçimleri vardır. Müzdeviç veya mütekerrir olma durumu vasıta mısralarına göre belirlenir. Vasıtalar arasında sadece kafiyeli birliği varsa müzdeviç, vasıta aynen tekrarlanıyorsa mütekerrir muhammes ortaya çıkar.¹¹ Çalışmamıza konu olan ilk şiir, vasıtası mısra olan müzdeviç muhammes örneğidir. 45 bentten müteşekkil olan bu manzumede şair, remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbını kullanmıştır. Şiirde bariz bir aruz hatası yapmayan şairin vezni başarıyla tatbik ettiğini söylemek mümkündür.

⁸ Manzumenin tamamı 61 beyit olup Beyazıt Kütüphanesi BM11868'de (ikinci bölüm s. 6-8) mevcuttur.

⁹ Niyâzî-i Kadîm ve eseri hakkında detaylı bilgi için bk. Ömer Savran, "Niyâzî-i Kadîm", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (2014-2022): erişim tarihi: 16.10.2024, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/niyazi-niyazii-kadim>; Hulusi Eren, "Mansûr-nâme/Menâkıb-nâme-i Hallâc-ı Mansûr/Dâsitân-ı Hüseyin el-Mansûr el-Bağdâdî/Hikâye-i Garîbe-i Kutbu'l-Ârifin Hazret-i Şeyh Mansûr (Niyâzî)", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* (2022): erişim tarihi: 16.10.2024, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mansur-name-menakib-name-i-hallac-i-mansur-dasitan-i-huseyn-el-mansur-el-bagdadi-hikaye-i-garib>.

¹⁰ Vecdî ve *Dîvânçe*'si hakkında detaylı bilgi için bk. Hakan Yekbaş, "Vecdî, Abdülbâkî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (2014-2020): erişim tarihi: 13.10.2024, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/vecdi-abdulgaki>; Nusret Gedik, "Dîvânçe (Vecdî, Boğuk-zâde Abdülbâkî)", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* (2021): erişim tarihi: 13.10.2024, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divance-vecdi-boguk-zade-abdulgaki>.

¹¹ Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi* (Ankara: Berikan Yay., 2013), 267.

Kafiye ve redif, klasik Türk şiirinin vezinle beraber vazgeçilmez ahenk unsurlarındandır. Mu'tasım, bahsi geçen ilk şiirinde revî harfi "mîm (م)" olan mücerret kafiyeyi tercih etmiştir. Şairin, ilk bentle kafiyeli olan vasıta mısralarından önceki bölümlerde ise otuz üç kez mürdef kafiyeye (2¹², 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43), on kez mücerret kafiyeye (7, 8, 13, 22, 28, 30, 31, 33, 44, 45) ve bir kez de mukayyet kafiyeye (37) başvurduğu görülmektedir. Redife yer verilen bent sayısı ise sadece ikidir (30, 33). Revî harfi "rı (ر)" olan mücerret kafiyeli bu iki bentte şairin, "yâ (ي)" redifini kullandığı göze çarpmaktadır.

Bu manzume, başındaki mensur bölümde geçen "... işbu manzûm-ı meymenet-melzûmun mebdâ-i latîfesi mezâmîn-i sa'âdet-i meyâmîn-i nu'ût-ı kibriyâ-menût Hazret-i Mefharu'l-beriyye ve'l-enâm 'aleyhi efdalü's-salavât ve's-selâm ile ehl-i beyt-i 'izâm u çihâr yâr-ı kirâmun medâyih-i 'aliyyelerine bir mazhar-ı bedî' olduğına binâ'en..." şeklindeki ibareden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber, dört halife, ehlibeyit ve ashabıkiramın methi için yazılmış bir naattır. Hz. Peygamber'in övgüsüne yer verilen ilk 18 bentte, kâinatın onun yüzü suyu hürmetine yaratıldığından, diğer peygamberlerden her yönüyle üstün olduğundan, miraç hadisesinden, müşriklerle din uğruna yaptığı savaşlardan (Bedir, Uhud, Huneyn, Tebük) vb. bahsedilmektedir. 19 ila 28. bentlerde Hz. Ebubekir'in sadakati, Hz. Ömer'in adaleti, Hz. Osman'ın hayâsı ile Kur'an-ı Kerim'e yaptığı eşsiz hizmetler ve Hz. Ali'nin ilmi ile savaşlarda gösterdiği kahramanlıklar üzerinde durulmaktadır. Ehlibeytin methedildiği bölümde (29-34. bentler) Hz. Fatıma'nın iffetinden ve Hz. Peygamber'in göz nuru torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in şehadetinden söz edilmektedir. Şiirin geri kalan bölümünde ise şair, ashabıkiramı çeşitli yönleriyle övmekte, şeytana uyanların cehennemde azap göreceğini belirtmekte, günahlarından ötürü af ve mağfiret dilemekte ve Resulullah'tan şefaata talebinde bulunmaktadır.

"Na't-ı Hazret-i Nebvî" başlığını taşıyan ikinci manzume kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır. 20 beyitten oluşan şiirde şair, hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbını kullanmıştır. Revî harfi "nûn (ن)" olan "-ân (ن)" mürdef kafiye ve "-dur yâ Resûlallâh" redifiyle düzenlenen kasidede "cihân, mekân, âsumân, zebân, zamân, kârvân, revân, -feşân, kan, cân, sâye-bân, kemân, kârdân, siyân, müstebân ve beyân" olmak üzere 16 farklı kafiye kelimesi tercih edilmiştir.

Naat türünde yazılan şiirin tamamı Hz. Peygamber'in methine tahsis edilmiştir. Kasidede kâinatın Hz. Muhammed'in nurundan yaratıldığından, hâtem-i enbiya yani son peygamber olduğundan, âlemlere rahmet olarak gönderildiğinden, ayağının toprağının hasta gözlere şifa bahşettiğinden, İslam'ı yüceltmek adına din düşmanlarıyla yaptığı gazalardan, Allah'ın daveti üzerine göğe yükselişinden, dünyayı teşrifine şahit olmak için Hz. İsa'nın çok uzun müddet beklediğinden, mahşer günü isyan ehli de olsa kendisinden şefaata uman hiç kimseyi geri çevirmeyeceğinden ve ümmeti için sürekli gözyaşı döktüğünden bahsedilmektedir.

Mu'tasım-ı Buhârî'nin geriye kalan üç şiiri V. Murat'ın tahta çıkışı üzerine kaleme aldığı cülusiye / methiyelerden ibarettir. Padişahın cülusunu tebrik için yazılan üçüncü şiir, vasıtası mısra olan müzdeviç muhammestir. 8 bentten müteşekkil olan manzumede şair, remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbını kullanmıştır. Gerek şiirden önceki mensur bölümde gerekse aşağıda yer alan son bendinde belirtildiği üzere mısralardaki mucem ve mühmel harflerin toplamı V. Murat'ın tahta çıkışı olan 1293 / 1876 yılını vermektedir:

Saltanat târîhine her mısra'umdur ey hümâm
İctimâ'-ı mu'cem ü mühmelle tevzîh-i merâm
Cümlesinden fehm ider 'akl-ı ma'ârif ihtirâm

¹² Parantez içindeki rakamlar, bent numaralarını göstermektedir.

Dört binle yedi yüz toksanla beş târîh-i tâm
Sâl-i tebrîk-i cülûsa tâc-dârum bin yaşa (b. 8)

Revî harfî “rı (ر)” olan “-âr (ا)” mürdef kafiye ve “-um bin yaşa” redifiyle tanzim edilen muhammesin ilk bentle kafiyeyle olan vasıta mısralarından önceki bölümlerinin de kafiye ve redif açısından zengin olduğu göze çarpmaktadır. Şöyle ki şiirin ikinci bendinde şair, revî harfî “mîm (م)” olan mücerret kafiye ile “-üm” redifini, üçüncü bendinde revî harfî “nûn (ن)” olan “-în (ين)” mürdef kafiyeyle, dördüncü bendinde revî harfî “mîm (م)” olan “-âm (ا)” mürdef kafiye ile “ola” redifini, beşinci bendinde revî harfî “dâl (د)” olan “-ûd (و)” mürdef kafiye ile “ola ey şehr-yârum işbu yıl” redifini, altıncı bendinde revî harfî “nûn (ن)” olan “-în (ين)” mürdef kafiye ile “sultânumuz” redifini, yedinci bendinde revî harfî “rı (ر)” olan “-îr (ير)” mürdef kafiye ile “ol” redifini ve sekizinci bendinde revî harfî “mîm (م)” olan “-âm (ا)” mürdef kafiyeyle kullanmıştır.

Şair, bahsi geçen manzumesinde V. Murat’ı çeşitli yönleriyle övmekte ve onun için hayır duada bulunmaktadır. Cömert ve hayırsever kişiliğinden, halkına devamlı hizmet ettiğinden, takva sahibi olduğundan, herkese adaletli davrandığından, İslam dinini koruyup gözettiğinden ve heybetiyle düşmanlarına korku saldığından söz eden şair, vasıta mısralarda da görüleceği üzere padişahın ömrünün ve saltanatının uzun olmasını dilemektedir.

Dördüncü şiir, başlığından da anlaşılacağı üzere bir tarih müseddesidir. Hezec bahrinin *mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün* kalıbıyla kaleme alınan manzume, 16 bentten meydana gelmektedir. Şiirin son bendinin son iki mısrası (Mübârek eyle yâ Rab mülk-i ‘izz-i saltanat dâ’im / Cihân-bân-ı ebed hâmi-i dîn Sultân Murâd Hâna) ebcet hesabıyla V. Murat’ın cülus tarihini (1293 / 1876) vermektedir. Müseddeste revî harfî “nûn (ن)” olan “-ân (ان)” mürdef kafiye ve “-a” redifi kullanılmıştır. Şairin vasıta mısralarından önceki bölümlerde de kafiye ve redifi başarılı bir şekilde tanzim ettiği görülmektedir. Şiirin ikinci bendinde revî harfî “mîm (م)” olan mücerret kafiyeyle, üçüncü bendinde revî harfî “nûn (ن)” olan “-în (ين)” mürdef kafiye ile “-e” redifini, dördüncü bendinde revî harfî “nûn (ن)” olan “-ân (ان)” mürdef kafiye ile “oldı” redifini, beşinci bendinde revî harfî “nûn (ن)” olan “-ân (ان)” mürdef kafiye ile “-ı” redifini, altıncı bendinde revî harfî “elif (ل)” olan mücerret kafiye ile “-dur” redifini, yedinci bendinde revî harfî “ze (ز)” olan “-âz (ز)” mürdef kafiye ile “-ı” redifini, sekizinci bendinde revî harfî “elif (ل)” olan mücerret kafiye ile “-yı” redifini, dokuzuncu bendinde revî harfî “nûn (ن)” olan “-ân (ان)” mürdef kafiyeyle, onuncu bendinde revî harfî “nûn (ن)” olan “-ân (ان)” mürdef kafiye ile “vir” redifini, on birinci bendinde revî harfî “rı (ر)” olan “-âr (ا)” mürdef kafiye ile “oldı” redifini, on ikinci bendinde revî harfî “nûn (ن)” olan “-ân (ان)” mürdef kafiye ile “-ı” redifini, on üçüncü bendinde revî harfî “elif (ل)” olan mücerret kafiye ile “-ya” redifini, on dördüncü bendinde revî harfî “nûn (ن)” olan “-ân (ان)” mürdef kafiye ile “-ı” redifini ve on beşinci bendinde revî harfî “rı (ر)” olan “-âr (ا)” mürdef kafiye ile “olsun” redifini kullanan şair, son bendinde ise revî harfî “mîm (م)” olan müesses kafiyeyle tercih etmiştir.

Mu’tasım, V. Murat’ın tahta oturuşunu müjdeleyerek başladığı bu manzumesinde; cihan halkının sevince boğulduğunu, bu müjdeli haberi işiten cümle âlemin malından tasadduk etmesi gerektiğini, Osmanlı topraklarından gam ve kederin çekildiğini, baht ve talihin gözünü açtığını ve İslam ülkesinin abat olduğunu ifade etmektedir. V. Murat’ın sultan olması üzerine hilafet makamının güç kazandığını, dinin ihyası için verdiği her hükmün iki âlemi mamur eylediğini, cihandan küfür ve tuğyanı defettiğini ve adalet hususunda eşi ve benzerinin olmadığını söyleyen şair, padişahın Hızır ve Nuh aleyhisselam gibi uzun ömürlü olması ve tüm düşmanlarına galip gelmesi için dua ve niyazda bulunmaktadır.

“Medhiyye-i Dîger ez-Berây-ı Şehr-yârî” başlıklı son şiir ise bir tarih kıtasıdır. 61 beyitten oluşan şiir, hezec bahrinin *mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Kıtanın son beyti (Yetişdi vech-i Hak bin iki yüz toksan üçün sâli / Veliyy-i mülk-i

vâlî-i cihân Sultân Murâd Hâna) ebcet hesabıyla V. Murat'ın cülus tarihine (1293 / 1876) denk gelmektedir. Şair, manzumede revî harfi “nûn (ن)” olan “-ân (ان)” mürdef kafiye ve “-a” redifini kullanmıştır.

Allah'a hamt ile başlayan kıtanın ilk 7 beyti tevhit niteliği taşımaktadır. Bu bölümde yüce Allah'ın “Hallâk” ve “Sübhân” gibi isimleri zikredilmekte; eşi ve benzerinin olmadığı, ona mekân izafe edilemeyeceği, kâinata nizam ve intizam verdiği ve cihan üzerindeki her zerrenin onun varlığına ve birliğine şهادet ettiği vurgulanmaktadır. Sekizinci beyitte ise âlemin baş tacı, peygamberlerin övücü Hz. Muhammed'e salatüselam getirilmektedir. Şiirin geri kalanında V. Murat çeşitli yönleriyle övülmekte ve cülusundan dolayı tebrik edilmektedir. Sade ve etkileyici bir üslupla kaleme alınan manzumede şair, V. Murat'ın tahta oturduğu gün feleğin inci misali yıldızları ayağının altına saçtığını, halkın onun zamanında bolluk ve bereket içinde yaşadığını, cömertliği ve yardımseverliğiyle hazanı bahara tebdil eylediğini, müminlerin emiri ve hilafet meydanının başkomutanı olduğunu, Dârâ, Feridun ve İskender gibi büyük hükümdarların bile kapısında tazimle beklediğini, şiddetli esen rüzgarın mumun alevini söndürdüğü gibi haşmetiyle düşmana korku saldıığını söylemekte ve saltanatının Hz. Süleyman gibi daim, ömrünün ise Hızır aleyhisselam gibi uzun olmasını temenni etmektedir.

Mu'tasım-ı Buhârî'nin Türkçe şiirlerini şekil, tür, vezin ve beyit / bent sayısı bakımından aşağıdaki tabloda olduğu gibi özetlemek mümkündür:

Şiir Nu.	Nazım Şekli	Nazım Türü	Vezin	Beyit / Bent Sayısı
1	Muhammes	Naat	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	45
2	Kaside	Naat	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	20
3	Muhammes	Cülusiye	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	8
4	Müseddes	Cülusiye	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	16
5	Kıta	Cülusiye	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	61

2.3. Şiirlerin Çeviri Yazılı Metni

-1-¹³

Evlîyâ-yı devlet-i dârü's-sa'âde-i iklîm-i dîn-i mübîn olan zevât-ı 'irfân-simâtuñ merâ'î-i havâtır-ı 'aliyyeleri şafâ-tezyîn-i feyz-i yakîn olındığı der-kâr olup töhmet-kemîn-i zeng-i şükük u irtiyâb olmaya kim işbu manzûm-ı meymenet-melzûmuñ mebâdî-i lañîfesi mezmîn-i sa'âdet-i meymân-i nu'ût-ı kibriyâ-menûñ Hazret-i Meñharu'l-beriyye ve'l-enâm 'aleyhi efdalü'ş-şalavât ve's-selâm ile ehl-i beyt-i 'izâm u çihâr yâr-ı kirâmuñ medâyiñ-i 'aliyyelerine bir mazhar-ı bedî' oldığına binâ'en hasbe'l-iñlâş 'afv-ı cerâ'im-i ğayr-ı 'adidesinüñ istircâ vü istirhâmı siyâkında Şerîf Mu'tasım-ı Buñârî'nüñ kalem-i 'acz-tev'em-i te'lîf-i raqamından şahîfe-i i'tizâra tevdi' olunup tahrîr olunmuş ise de fi'l-hakîka dergâh-ı 'arş-ı iftiñâr-ı nebeviyyeye teveccühen tevcîh idilen ma'zeret-nâmesinüñ bir nüşha-i vecîzesidür ki fuzalâ-yı kirâm ve 'urefâ-yı zevî'l-iñtirâmuñ huñzûr-ı şeref-mağşûrlarına taqdim idilmişdür.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

-I-

Ey hudûsuñ bā'is-i icād u tekvîn-i kadem
Muşhaf-ı 'izz-i risâlet mebde'üne muhtetem
'Arş-ı ta'zîme yetişdüñ terk idüp fers-i harem

¹³ M, s. 58

Maḥv-ı i'câz-ı 'urûcuñ oldu mevcûd u 'adem
Kibriyâ 'izzet serâyına çü vaz' itdüñ qadem

-II-

Ey habîb-i ḥaş-ı kalb-i kudret-i kuds-i amân
Kesb-i şüret itdi feyzüñden heyülâ-yı cihân
Enbiyâ sultânı sensin ey şeh-i peygamberân
İki 'âlem bir kalem olmuş gubârüñdan 'ayân
Tâ firâz itdüñ livâ-yı ḥamd ü gösterdüñ 'izam

-III-

Ey gubâr-ı şâh-râhuñdur 'alâ vechi'l-yaḳîn
İftihâr-ı enbiyâ vü ihtişâm-ı mürselîn
Ferş-i 'izzüñüñ süpürgesi per-i Rûhu'l-emîn
Hemdür İsrâfîl ü Mîkâ'îl hevâ-ḥ'âh-ı kemîn
Saña cumhûr-ı melâ'ikdür gulâm-ı bî-direm

-IV-

İhtirâmuñuñ 'aşâ-yı 'avnıdır ḥasbe'l-ḳadîm
Zîver-i şun'-ı yed-i beyzâ-yı Mûsâ-yı Kelîm
Rûḥ-ı enfâs-ı Mesîḥe andan esmişdür nesîm
Ḥaşrdur ya'nî ki ḥâk-i pâyüñe faẓl-ı 'azîm
Senden olmuş Ḥıẓr gîñde ḥayât üzre 'alem

-V-

Ey sebîlûñ üzre tokuz âsumân bir köhne taş
Şerbet-i yuhyi'l-'izâm-ı¹⁴ leblerüñ Yezdân sipâs
Na't-ı 'âlî-ḳadrüñ ihşâsına vehm olmaz kıyâs
Nûr-ı imân eyleyüp andan zamîrüm iktibâs
Defter-i taḳşîrüm imḥâsı için itdüm raḳam

-VI-

Gerd-i na'leynüñden itmiş kesb-i 'izzet tütüiyâ
Türbetüñden iktisâb-ı feyz-i 'izzet kimiyâ
'Azîm-ı pâkinden şeref-sâmân mizâc-ı mûmiyâ
Saña ḥâcet-mend her vech-ile cem'-i enbiyâ
Melce-i ḥacât-ı 'âlemsin ilâ yevmi'l-ḳiyem

-VII-

Ey hümâyûñ gözlerüñüñ medḥi mâ zâğa'l-başar¹⁵
İhtirâm it işbu 'âşî bendeñe ḥüsn-i nazar
Defter-i aḥvâlidür dîvân-ı zenb-i muḥtaşar
Yol irişmiş deşt-i taḳşîrâta olmuş der-be-der
Metn-i kirdârına şerḥ olmuş kitâb-ı derd ü ḡam

¹⁴ “Ve darabe lenâ meselen ve nesiye halkah kâle men yuhyi'l-'izâme ve hiye ramîm” (Yâsîn, 36/78): Kendi yaratılışını unutup bize örnek getirmeye kalkışıyor ve “Şu çürümüş kemiklere kim can verecekmış!” diyor [Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2008), IV/512].

¹⁵ “Mâ zâğa'l-başaru ve mâ tağâ” (Necm, 53/17): Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı [Karaman, Çağrıncı, Dönmez ve Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, V/157].

-VIII-

Ḥ'ābgāhuñdur müka'ab feyz-i Bîçün-ı Aḥad
Ceẓrinüñ ta'dādı lâ-yuḥşā vü ḥaşrı lâ-yu'ad
Ka'b-ı āmāline māl olmış ezelden tā ebed
Manşıb-ı hıfzına rūḥ-ı enbiyā sedd-i mesed
Mürselîn enfāsıdur ferşine ferrāşu'l-ḥarem

-IX-

Kıbrıyā 'arşına dergāhuñ olup vāzıḥ delīl
Sāḥa-i feyzine ferş olmış cebīn-i Cebre'ıl
Çeşme-i Ḥayvān u Kevşerdür sebīline sebīl
Ḥızr sāķī hür sāğar-keş şarābı selsebīl
Kāse-i la'l-i leb-i ḥürin gedā-yı cām-ı Cem

-X-

Cebhe-sāy-ı pāye-i mihrābı toķuz āsumān
Kes-bi feyzinden şeref-sāmān zemīn ile zamān
Südde-i bābü's-selāmıdur melā'ik pās-bān
Ehl-i 'illıyyıne her bir ḥıştı bir ḥırz-ı amān
Mağfıret-sāmān serāyınun ferşidür levḥ u kalem

-XI-

Ravza-i Rıdvān buķ'ına du'ā-gūy-ı kadīm
Şem' ü kandīline mihr ü meh rızā-cūy-ı şamīm
Ḥatm olınmış levḥ-i ta'zīmıne tenzīl-i 'Alīm
Her kapısı Ka'be-i kudse şırāṭ-ı müstakīm
Beyt-i ma'mūr āsitānına ğulām-ı bī-direm

-XII-

Saķf-ı a'lāsına naşb olmış hümāyūn her sūtūn
Her biri nūr-ı mücessemdür sa'ādet reh-nümūn
Şun'-ı Mūsāsına yāḥūddur 'aşā-yı kāf u nūn
Her birin ta'zīmıne toķuz felek egmiş boyun
Masķaṭ-ı re'sine tuğrā-yı sa'ādetdür raķam

-XIII-

Cādde-i bi'set-serāyında melā'ik şaf-be-şaf
Olmış İsrāfīl-i āheng-i sūrūd-ı lâ-teḥaf
Mağfıret sūrın şalāsı-çün idüp 'arz-ı şeref
'Ālem-i ma'nādudur cürm ehlişüz itmek esef
Eylesün 'arz-ı te'essüf kimse kimdür cürmi kem

-XIV-

Leşker-i naşr iftiḥārına durur Bedr ü Ḥuneyn
Ḥalka-i āvāze-i teslīm-i ğuş-ı ḥāfıķayn
Hem Tebük ile Uḥud itmiş cihādı farz-ı 'ayn
Ḥubb-ı enşār-ıla a'vānı durur İslāma deyn
Ger melekdür ya beşer ya cin bu ma'nādur e'am

-XV-

Zülf-i 'anber-būy-ı müşg-efşānıdur ḥasbe'l-mişāl
Leyletü'l-ķadr-i sa'ādet āyet-i şubḥ-ı celāl

Eylemiş tecvîz-i ahkâm-ı teselsül fi'l-me'âl
Sâyesidür ism-i a'zam dek hafâsı lâ-yezâl
Müntehab her halkasından devr-i mevcûd u 'adem

-XVI-

Hâtemüñ naqşı olup tuğrâ-yı tenzîl-i 'Alîm
Keffüñ i'câzından ahcâr oldı Mûsâ dek kelîm
Bir şehâdet-nâmedür elķabuña olmış raķîm
İki 'âlem iftihârı olduĝuñ-çün iki mîm
Yok durur ahkâm-ı kadr ü 'izzîne lâ vü ne'am

-XVII-

Bi'setüñdür bâ'îs-i hengâme-i 'arz-ı vücûd
Bü'l-beşer vecheyn melâ'ik sen için itmiş sücûd
Hâk-i pâyüñ eylemiş izhâr-ı künh-i fazl u cûd
İki 'âlemni senüñ-çün halk kılımışdur Vedûd
'İllet-i ĝâbî-i mevcûdâtadur vechüñ 'âlem

-XVIII-

Ey nigâh-ı dîde-i kevneyne nûr-ı iftihâr
Ğarķa-i tûfân-ı 'işyânam baña ol dest-yâr
Ey şefî'-i müznibîn v'ey rahmet-i Perverdigâr
Dest-gîrüm ol şefâ'at eyle kılma şerm-sâr
Nâzenînümsin niyâzum üzre 'afvuñ eyle zam

-XIX-

İftihâr-ı dîde-i şıdkumdur ey rahmet-şî'âr
İ'tikâd-ı tütüyâ-yı hâk-i pây-i çâr-yâr
Ya'nî Bû Bekr ü 'Ömer 'Osmân 'Aliyy-i nâm-dâr
Her birisi Ka'be-i dîn üzredür bir şehir-yâr
Çâr-yâruñ hürmeti-çün ihtirâm eyle kerem

-XX-

Maṭla'-ı envâr-ı hürşîd-i hilâfet şâh-ı dîn
Kıble-i dîne birinci rûkn-i 'âlem-âferîn
Hubbıdur tuğrâ-yı Kâbûs-ı mebdî-i yakîn
Hâzret-i Şiddîķ-ı yâr-ı ĝâr-ı fahr-i mürselîn
Evliyâ-yı devlet-i İslâmadur emri ehem

-XXI-

Ya'nî Bû Bekr ol nuḥustîn muḳtedâ-yı çâr-yâr
Sırr-ı Hâķķa maḥrem-i râz u Nebîye yâr-ı ĝâr
Âferîniş üzre ta'zîmi olunmuş iftihâr
Ka'be-i dîne esâs u kıble-i Hâķķa medâr
Şadr-ı âl-i a'zam-ı peyĝamber-i 'âlî-ḥaşem

-XXII-

Mesned-i 'adl üzre 'âlî-muḳtedâ-yı tâc-ver
Devlet-i İslâma ikinci şeh-i vâlâ-siyer
Hâķķı bātıldan ayırmış 'arz idüp hûsn-i nazâr
Ma'delet devlet-serâyınuñ şehi ya'nî 'Ömer
'Âlemüñ teşhîrinedür şafder-i nuşret 'âlem

-XXIII-

'Ömer-i Fârûk-ı a'zam a'del-i şahb-ı kirâm
Bulmuş andan destgâh-ı 'adl ü ihsân intizâm
Hük-m-i dîn üzre çok itmiş 'arz-ı feyz-i ihtimâm
Görmüş İslâm ihtimâmından kemâl-i ihtirâm
Farzdur ta'zîmi ehl-i dîne tezyîfi eşem

-XXIV-

Ol üçüncü şeh-r-yâr-ı dîn şeh-i misli 'adîm
Hâzret-i 'Osmân-ı zü'n-nüreyn ebu'l-fazlu'l-'azîm
Hüs-n-i haţtından şeref taht-ı Kur'an-ı Kerîm
Kilk-i luţfindan olup taşt-ı tenzîl-i 'Alîm
Muhterem dâmâd-ı Peygamber durur ol zû-şaşem

-XXV-

Nür-i 'ayn-ı risâletle olup bister 'ayâr
Kesb-i feyz itmiş hayâsından cebîn-i rûzgâr
Eylemiş tevşîh-i vahy-i sermedî-i Kird-gâr
Kürsî-i şâlişde ol şehdür hilâfet iftihâr
Zîr-i meşk-i kilk-i kuds inşâsıdur levh u kalem

-XXVI-

Mağzen-i esrâr-ı Sübhânîde dördüncü emîn
Hıfz-ı bâzû-yı Hâk üzre kuvvet-i bâzû-yı dîn
Şîr-i bî-hemtâ-yı deşt-i kudret-i dünyâ vü dîn
Murtażâ ya'nî 'Alî dâmâd-ı fahrü'l-mürselîn
Zü'l-fekârına kazâ ile kader itmiş şasem

-XXVII-

Bâb-ı dârü'l-'ilm-i Yezdân şîr-i dergâh-ı İlâh
Hâzret-i Peygambere 'amm-zâde-i 'âlem-penâh
Fâtih-i Hayber 'Alî zür-âver-i bî-iştibâh
Kâ'inâta andan olmuş feth-i nuşret rû-be-râh
'Anterin katlinden olmuş tîğ-ı teshîri dü-dem

-XXVIII-

Ka'be-i teshîr-i mülk-i mâ-yecî' ve mâ-mezâ
Kuvvet-i bâzû-yı hük-m-i devlet ü dîn-i kazâ
Tâc-dâr-ı lâ-fetâ illâ 'Aliyyü'l-Murtażâ
Muhterem dâmâd-ı hâş-ı şâfi'-i rûz-ı cezâ
Nür-ı beyzâ-yı nübüvvedür harîmine harem

-XXIX-

Aşl-ı sâdât-ı 'izâma mehd-i 'ulyâ-yı güzîn
Bânû-yı ferzâne-i nisvân-ı firdevs-i berîn
Cüft-i 'işmet iftihâr-ı câ-nişîn-i çârümîn
Fâtıma ya'nî ki nür-ı dîde-i fahr-i mübîn
Perde-i kudse hümâyün nev-'arûs-ı zî-aşam

-XXX-

Hür-laruñ iftihâr-ı dîde-i cân-perveri
Hep peyem-ber-zâdeleruñ server-i 'âlî-feri

Bint-i 'işmet-ittisâm-ı Hâzret-i Peyğamberi
Baħr-i ta'zîm-i risâletüñ hümâyün gevheri
Hacle-i nüzhetde rû-pûş-ı sa'âdet müttesem

-XXXI-

Ol iki serv-i teğaddes nâz-ı 'illiyîm çemen
Mihr-i ve'd-đuhâ Hüseyn ü mâh-ı mâ-evhâ Hasan
Her biri şem'inedür envâr-ı lâ-reybî leken
Cism-i mevzûnına târ ü pûd-ı 'işmet pîrehen
Nûr-i 'ayn-ı 'Alî sıbt-ı Nebiyy-i muhterem

-XXXII-

Evc-i ta'zîm-i nübüvvet üzre iki mihr ü mâh
Dîde-i peygamberîye nûr-ı nîrû-yı nigâh
Rûh-ı kalb-i pâk-i 'âlî-şîr-i dergâh-ı İlâh
Raħmet iklimine iki şâh-zâd-ı kec-külâh
Ağlaram ol kimseye kim anlara itmiş sitem

-XXXIII-

Her birinüñ hâk-i pâyinden Süreyyâ vü serâ
Cism-i hâk-âlüdesinüñ şafhasın rüşen-geri
Lâ-fetâ haşmet serâyınıñ hümâyün serveri
Gerd-i râhıdur peyember-zâdelerüñ efseri
Âh o elden kim içürdi kan u teklîf itdi sem

-XXXIV-

Feyz-i firdevsine iki tûbâ-yı havrâ esîr
Ya şeref evcine iki âfitâb-ı bî-nazîr
Her birinüñ sâyesinden muhtaşar mihr-i münîr
Sa'd-ı ekber intisâbından sa'âdet dest-gîr
Farzıdur ta'zîmi halk üzre 'Arabdur ya 'Acem

-XXXV-

Encüm-i evc-i hidâyet dirler aşhâb-ı kirâm
İşbu mazmündür kelâm-ı efşah-ı hayru'l-enâm
Cümlesin ta'zîmi farz-ı 'ayndur sebbi harâm
İtme ibrâz-ı ta'annüd bu hadîse iltizâm
Yoksa şeytân hem ider la'n ey sefîh [ü] 'aklı kem

-XXXVI-

Ol sefeh-sâmân ki meşķ-i küfr idüp 'arz-ı şî'âr
Zümre-i şahb-ı 'izâma ta'n itse aşikâr
İki kevn üzre olur rûyı siyâh-ı şerm-sâr
Düzaħ içre hâline iblîs ağlar zâr zâr
Nev-bahâr-ı raħmet esmez mezra'ına hîç dem

-XXXVII-

Bu mübârek zümreye ta'n itme ey şeytân-sirişt
Hüsni-âmalı kılup 'arz-ı medâr-ı fi'l-i zişt
Huld bâğın eyleyüp pedrüd idüp terk-i bihişt
Yoksa terk-i mescid it ol 'âzim-i deyr ü künişt
Ya çekil bu fi'l-i ziştünden sen ey şeytân-şiyem

-XXXVIII-

İftihâr eyler vücûd-ı bed-siriştüñle cahîm
H̱'âce-i dersüñ durur telbîs-i şeytân-ı racîm
Huldinüñ cennet-serâyından saña esmez nesîm
Çünkü hüküm itmiş 'azâbuñ üzre Raḥmân u Raḥîm
Dergeh-i iblîse olduñ mı gulâm-ı bî-direm

-XXXIX-

Çok esef dîn mebde'inden kılmaduñ feyz iktisâb
Sebb idüp İslâm esâsınuñ yazuk itdüñ ḥarâb
İşbu kavlüñden zamîrüm oldu ḳan baḡrum kebâb
Taş degül göñlüm ki tâ gösterse bu ḥarfîñe tâb
Farz dur tîḡ-ı każâya lehceñi itsüñ ḳalem

-XL-

H̱'âh tanzîmât olınsun ẖ'âh fermân-ı İlâh
Ehl-i İslâmuñ 'umûmın sebbidür bî-şek günâh
Nerde ḳaldı kim 'izâm-ı dîne olsun iştibâh
Oldı ma'lûmum ki ḥâsiddür birinci rû-siyâh
Bes ḥulûdudur cehennem şu'lesine muḡtenem

-XLI-

İsteseñ ger neyl-i feyz-i raḥmet-i Perverdigâr
Ḥilye-i tecdîd-i îmân it yeñiden ihtiyâr
Bu sözüñden tevbe-i ḥâş-ı naşûḥ it âşikâr
Zümre-i aşhâba ol ihlâş-mend İslâmvar
İşbu ḥayzuñ tevbe ḡuslinden olur tuhra 'alem

-XLII-

Ey Ḡafûr-ı lem-yezel keşşâf-ı bî-temsîl-i râz
Eylerem taḳşîr-i nâ-ma'dûdumuñ 'afvın niyâz
Her nite kim çok durur taḳşîrüm ü taḥsînüm az
Baḳma taḳşîrime 'afv it ey Kerîm-i kâr-sâz
Câdde-i ibrâz-ı 'işyân üzre ḡâyet muḡtaram

-XLIII-

Pâye-i taşdıḳ u îmânıñ ey Rabb-i enâm
Dîn-i pâk-i Aḥmed-i muḡtâr ile it müstedâm
Ḥubb-ı aşhâbı ile ref' eyle ḳalbümden zalâm
Çâr-yâr-ı bâ-şafânuñ ḥaḳḳı 'afv it ihtirâm
Ḥâtır-ı 'âlîsini şay bendeñe eyle kerem

-XLIV-

İ'tikâdum bâḡını ey Kird-gâr-ı ḥayr u şer
Ḥızır-ı sünnet âb-ı ḥayvânından eyle sebz ü ter
Kevşer-i firdevs-i nu'mânîden itḡil kâm-ver
İşbu yoldan ḡayrı her yol olsa ol yoldan ḳotar
Faḥr-i mevcûdātuñ âl ü şaḥbına ben çâkerem

-XLV-

Üç lisân ile idüp ibrâz-ı ḥüsn-i şıḳḳ-ı ḥazm
Eyledüm medḥ-i bülend-âvâzesini şerḥ u nazm

İşbu medhüm hürmeti gayzuñı yâ Rab eyle kezım
Mu'tasım cürmine kâhruñ itmeye inşâ-yı rezım
Cümle taqşîrâtumuñ 'afvını senden isterem

-2-¹⁶

Na't-ı Hâzret-i Nebevî

(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)

1. Vücüduñ bā'is-i halk-ı cihāndur yâ Resûlallāh
Zuhûruñ gâyet-i kevn ü mekāndur yâ Resûlallāh
2. 'Urûcuñ aḥşamı mi'râc-ı ta'zîm-i celālûñden
Birinci pāye toḡuz āsumāndur yâ Resûlallāh
3. Kef-i i'câz-ı āyîn-i sa'âdet-âferîñüñe
Ḥaşâ bir tûtî-i şîrîn-zebāndur yâ Resûlallāh
4. Ğubâr-ı kemterîn-i şâh-râh-ı sidre-ta'zîmüñ
Cevâhir sürme-i 'ayn-ı zamāndur yâ Resûlallāh
5. Mesîḥ u Mûsâ istikbâl-i teşrîf-i kudümüñ-çün
Kühen-sâlâr iki kârvāndur yâ Resûlallāh
6. Zihî maḥşerde rahmet-ḥ'âh-ı cumhûr-ı cihāndur sen
Dem-i âḫirde hem hükmüñ revāndur yâ Resûlallāh
7. Nîgeh-bân-ı maḡâm-ı milletüñ Sübbûḫ ile Kudûs
Mu'inüñ 'avn-i Ḥallâḡ-ı cihāndur yâ Resûlallāh
8. Yedüñ kâñı saçup yâḡût 'arz-ı i'tibâr üzre
Kefüñ baḫrı dür-i rahmet-feşāndur yâ Resûlallāh
9. E'azz-i mürselîn sultân-ı ḫayl-i enbiyâ ya'nî
Aduñ peygamber-i âḫir-zamāndur yâ Resûlallāh
10. Beḡâ evcine çün pervâz kıldı tã'ir-i rûḫuñ
Fîrâḡuñdan melâ'ik ḡalbi ḡandur yâ Resûlallāh
11. Şu'â'-ı âfitâb-ı şer'-i 'âlî-i hümâyüñüñ
Ziyâ-baḫş-ı zamîr-i ins ü cāndur yâ Resûlallāh
12. Ğazâ yevmi olup Nāmûs-ı Ekber peyk-i iclâlüñ
Başuñ ebr-i rahmet sâye-bāndur yâ Resûlallāh
13. Olup destüñde tîḡ-ı iḡtidâr-ı kudret-i Yezdān
Ḳazâ tîr ü ḡader hem bir kemāndur yâ Resûlallāh
14. Burâḡuñ ḡâ'ididür ḫarf-i sūbhānellezî esrâ¹⁷
Rikābuñda melek ḫayli revāndur yâ Resûlallāh

¹⁶ M, s. 70.

¹⁷ "Sūbhānellezî esrâ bi-'abdiḫî leylen mine'l-mescidi'l-ḫarâmi ile'l-mescidi'l-aḡşallezî bâreknâ ḫavlehü li-nuriyehü min âyâtinâ inneḫü ḫüve's-semî'u'l-başîr" (İsrâ, 17/1): Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten işitendir, görendir [Karaman, Çağrı, Dönmez ve Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III/457].

15. Hevâ-yı enfüs ü âfâk-ı şer' u millet-i pâküñ
Şeref-bağş-ı zemîn ü âsumândur yâ Resûlallâh
16. Każâ dîvân-ı ta'zîm-i hümâyûnuñda bir kâtib
Kader hem anda 'âlî-kârdândur yâ Resûlallâh
17. Şefâ'at-hâne-i luţfuñda her 'aşî-i câfinüñ
Şalâh ehli ile kadri siyândur¹⁸ yâ Resûlallâh
18. Kemâl-i 'izzetüñ ey şeh-r-yâr-ı enbiyâ-çâker
Cemî'-i kâ'inâta müstebândur yâ Resûlallâh
19. Olup âzürde keşş-i nâzüküñ seng-i kanâ'atden
Dilüñ ümmetleri fikriyle kandur yâ Resûlallâh
20. Delîl-i aḥter-i sa'd iftirânuñ süre-i Ve'n-Necm¹⁹
'Ulüvviñe denî 'atf-ı beyândur yâ Resûlallâh

-3-²⁰

{'Uḫûl-i fuḫûl-i erbâb-ı ma'ârife ḥafî olmaya kim}

İşbu yedi taḥmîs-i meymenet enîs-i şeh-r-yâr-ı devlet iftiḥâr-ı şeh-en-şâh-ı millet medârumuz kıble-i selâḫin şâhib-kırân Sultân Murâd Hân-ı Hâmîs Ḥazretlerinüñ cülûs-ı mes'adet-i me'nûs-ı hümâyûn-ı ḥusrevâneleri ile serîr-i salḫanat-ı ḫilâfet-i 'uzemâ-yı İslâmîye muvaffâk olduḡunuñ târiḫ-i ta'zîm-i pâsuḫ-ı güzidesin muḫtezâ-yı sa'âdet ihtivâsınca ḥasbe'l-iftiḥâr Mu'tasım-ı Buhârî'nüñ ḥâme-i 'ac-z-i hengâmesinden raḫam-tırâz-ı şafḫa-i ihtîşâm olup zuhûra gelen bir medḫiyyedür ki her mışra'ı ifâ-yı târiḫ-i mebrûk için kâfî ve daḫı her mışra'uñ ḫurûf-ı mu'cemesi veyâḫûd mühmelesi âḫîr mışra'laruñ beherinüñ ḫurûf-ı mu'ceme veyâḫûd mühmelesiyle bir şüret-i şaḫîḫa ile cem' olındıḡı hâlde daḫı târiḫ-i mezkûr edâsına ifâde-i vâfiyesi olarak cülûs-ı hümâyûn-ı şeh-r-yâr-ı için yalnız 4795 kerre ifâde-i târiḫ-i mezkûra maḫzar-ı bedî' olduḡı câlib-i diḫkat-i nazâr mülâttifet-i eṣer-i erbâb-ı 'irfân olup ḫuzûr-ı fuḫûl-i 'uḫâlâya tevdi' olındı ise de ḫaḫâsına muḫḫalî' olanlardan taḫḫîḫi recâ olunur.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

-I-

Ey 'alem ḫaşme mu'azzez kâm-kârum biñ yaşa
Bî-'adilüm şâh-ı dehr âbâd-kârum biñ yaşa
Sâye-i Bârî şavâb-ı âşikârum biñ yaşa

Dâ'im ol ey şâh-ı mülk-i bir ü barum biñ yaşa
Pâdişâhum biñ maḫal âl re'y-dârum biñ yaşa

-II-

Ey mu'azzez pâdişeh ey şeh-r-yâr-ı aḫlemüm
Şâ'ibü't-tedbîr ḫuḫb âyîn-i nihâd ekremüm
Hâmî-i şavb-ı mübîn-i dîn ü taḫvâ-perverüm
Vâhib-i ḫayrum zihî devr-i e'azzi aḫkemüm
Ḥaḫ eḫânîmüm birinci mülk-dârum biñ yaşa

-III-

¹⁸ Doğrusu "siyyân" (birbirine denk, eşit) olup vezin gereḡi bu şekilde yazılmıştır.

¹⁹ Kur'an-ı Kerim'in 53. suresi olup 62 ayetten oluşmaktadır.

²⁰ M, s. 72; B, ikinci kısım s. 3.

‘İzz ü iqbâli teveddüd resm-i devrânı güzîn
Bâ‘ış-i zeyn-i medâr-ı sikke-i rûy-ı zemîn
Übhet-i ‘ayn-ı müdün-sâmânıdur bârîk-bîn
‘Âlim-i re’y-i mübîn ü dürr-i bihbûdı semîn
Şâh ol biñ yıl edeb-ver kâm-kârum biñ yaşa

-IV-

Şîve-i ‘adli müşâr-ı zîver-i eyyâm ola
Cümle bed-kîş-i keder-a‘lâmı şubhı şâm ola
Devr-i tevķiri mübîn ismi ebed-encâm ola
Herze-güş a‘dâ-yı bed-eyyâmı zehr-âşâm ola
Kıble-i yümne qarîbüm hem nigârum biñ yaşa

-V-

Küll-i bâbı sūd ola ey şehr-yârum işbu yıl
Sūd ile bihbūd ola ey şehr-yârum işbu yıl
Hep sihâmı būd ola ey şehr-yârum işbu yıl
İsmi būd-ı cūd ola ey şehr-yârum işbu yıl
İşbu yıllla yâver-i emced mekârüm biñ yaşa

-VI-

K‘ey mu‘izz-i sa‘d-ı âşarı mübîn sultânumuz
Zîb-i devlet ekrem-i râh-ı yakîn sultânumuz
Yüziden envâr-ı tâ‘atdur bihîn sultânumuz
Bâzû-yı takvâ murâd-ı mühr-i dîn sultânumuz
‘İlm-i memdûhı mu‘azzez kâm-kârum biñ yaşa

-VII-

Ey şeh-i vâlây-per bî-şibh-i ‘âlem-gîr ol
Ya‘nî nehc-i mülke ‘âlim hubb-ı bî-takşîr ol
Pâye-i iqbâle kâ‘im medhîdür ta‘bîr ol
Bâb-ı ‘âlîye hıdıv-i cevheri iksîr ol
Pâdişâh-ı harbî ‘âlem-yâdigârum biñ yaşa

-VIII-

Salânat târîhine her mısra‘umdur ey hümâm
İctimâ‘-ı mu‘cem ü mühmelle tevzîh-i merâm
Cümlesinden fehm ider ‘aql-ı ma‘ârif ihtirâm
Dört biñle yedi yüz toksanla beş târîh-i tām
Sâl-i tebrîk-i cülûsa tâc-dârum biñ yaşa

-4²¹

Şehr-yâr-ı gîrî-sitân Sultân Murâd Hân Hazretlerinün cülûs-ı hümâyûn-ı husrevâne-i
mülükâneleri için Mu‘tasım-ı Buhârî'nün tanzîm buyuran târîh müseddesidür

(Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün)

-I-

²¹ M, s. 73; B, ikinci kısım s. 4.

Beşâret müjdesi cumhür-ı ehl-i dîn ü îmâna
Nüvîd-i feth-i nuşret düdmân-ı pâdişâhâna
Şalâ-yı mefhâret ya'nî cemî'-i tâc-dârâna
Ki tâli' oldı sultân-ı sa'âdet taht-ı devrâna
Müsellem oldı devlet şehr-yâr-ı şehr-yârâna
Şeh-i rüy-ı zemîn hâkân-ı dîn Sultân Murâd Hâna

-II-

Zihî baht-ı bülend ü tâli'-i ferhunde-i hurrem
Şeref kesb itdi andan tâc-ı taht-ı 'âlem ü âdem
Meserret 'arz-ı iqbâl eyledi ya'nî çekildi gam
Cülüs itdi çü taht-ı devlet üzre husrev-i a'zam
Mübârek eyle yâ Rab işbu tâc-ı devleti her dem
Emîrû'l-mü'minîn ol sâye-i biçün-ı Yezdâna

-III-

Olındı luğf-ı Yezdân yâver ol şâhen-şeh-i dîne
Ki tevķî'-i cülüs itdi serîr-i 'izzet-âyîne
Hilâfet *kenz-i lâ-yefnâsı*²² çıkdı mülk-i ta'yîne
Olup a'dânuñ efkârından imhâ buğz ile kîne
Didi tâ çarh-ı ahdardur müzeyyen mâh u pervîne
Murâd-ı dîn ü devlet ola dâ'im taht-ı devrâna

-IV-

Cülüs-ı husrevi çün zînet-ârâ-yı cihân oldı
Şerî'at kesb-i kuvvet itdi dîn şâhib-kırân oldı
Meserret 'arz-ı servet kıldı gam bî-hân ü mân oldı
Keder mağmûm olındı 'ış ü 'işret şâd-mân oldı
Murâdına irişdi dîn ü devlet haq 'ayân oldı
Tılısm-ı kudret-i haşmet serâyı mülk-i imkâna

-V-

Ola yâ Rab cihân devlet-serâyınuñ senâ-h'ânı
Hayât-ı Hızr u 'ömr-i Nüh u cezr-i ka'b-ı âvânı
Kavî bünyâd ola icrâ-yı şer' u dîne fermânı
Şeref buldı kudüminden serîr-i mülk-i hâkânı
İdüp sâmân-ı servet luğf-ı Haqdan hükmi-i devrânı
Muñ'i cümle halk-ı 'âlem olsun şâd-kâmâna

-VI-

Hilâfet tahtına kim Ka'be-i dîn ile dünyâdur
Şehen-şâh-ı cihân Sultân Murâd-ı hâmis ahrâdur
Hümâyün husrev-i dîn dâr-ı 'âlem-gîr-i dânadur
Cihân-ârâ-yı devlet şehr-yâr-ı kişver-ârâdur
Ki dîn ihyâsına her hükmi i'câz-ı Mesîhâdur
İki 'âlemni ma'mûr eyledi çün geldi fermâna

-VII-

Te'âlallâh zihî sultân-ı 'âlem husrev-i gâzî
'Adâlet üzre farz olmaz ki olsun mişl ü enbâzı

²² "(Kanaat) tükenmez bir hazinedir" [Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)* (İstanbul: Kesit Yay., 2013), 354, 367].

Cihân-ı devlete çün eyledi ta'zîm-i âgâzı
Mesîh-i mülk olup ihyâ-yı millet kıldı i'câzı
Cemî'-i şeh-r-yârânuñ olındı şâh-ı mümtâzı
Celâletle oturdu çün serîr-i zıll-i Raḥmâna

-VIII-

Felek itdi nişâr-ı maḳdemi 'ıkd-ı Süreyyâyı
Taşadduḳ eyledi baḥr efser-içün dürr-i yektâyı
Zer ü sîmini kân saçdı görüp ḥâk-i kefi pâyı
Semendin na'li çün 'arz eyledi gerdün yeñi ayı
Berümend-i cülüs itdi çü taḥt-ı 'âlem-ârâyı
Ebed bünyâd ola yâ Rab bu devlet ol cihân-bâna

-IX-

'Umûm-ı ḥalka tebşîr eyledi ibrâz idüp i'lân
Kemâl-i 'arz-ı ta'zîm eyleyüp dellâle-i devân
Ki îfâ-yı teşekkür eyleñiz taşdîḳ idüp sâ mân
Olındı şeh-r-i dîne çün murâd saltanat-ı sultân
Murâdına yetişdi millet-i İslâm ile imân
Hümâ-yı zıll-i Yezdân sâye saldı farḳ-ı şâhâna

-X-

İlâhî ḥânumuz Sultân Murâda 'izzet ü şân vir
Ḥayât-ı Ḥızr u 'ömr-i Nûḥ u hem mülk-i Süleymân vir
Zamân-ı devletine nuşret-i bî-ḥadd ü pâyân vir
Mu'azzez kıl vücûdın destgâh-ı 'adl ü iḥsân vir
Cemî'-i mülketine servet-i mülk-i firâvân vir
Ki teşîr eylesün yüz biñ cihân a'dâyı her âna

-XI-

Uyandı baḥt u tâli' açdı göz iḳbâl yâr oldı
Ki çarḥ-ı dîne ḥürşîd-i murâdum âşikâr oldı
Cihân-ı ma'delet Sultân Murâd Ḥân şeh-r-yâr oldı
Serîr-i pâdişâhîde şerefle ber-ḳarâr oldı
Anuñ vaşfına kilcüm lüccesi gevher-nişâr oldı
İder her dânesi 'arz-ı tefevvuḳ dürr-i ḡaltâna

-XII-

Zafer vir yâ İlâhî düşmenine âl-i 'Osmânı
Ki ref' itsün cihândan ḳuvveti küfr ile tuḡyânı
Hem âbâd eylesünler ḥıttâ-i İslâm u imânı
Muvaffaḳ eyle naşra luḡf idüp tevfiḳ-ı Rabbânî
Çü kılduñ taḥt-ı dîne pâdişeh Sultân Murâd Ḥânı
Müşerref eyle yâ Rab devlet-i 'ömr-i firâvâna

-XIII-

Zihî oldı muvaffaḳ ehl-i imân luḡf-ı Mevlâyâ
'Adâlet ḥükmi 'arz itdi tecemmül rûy-ı dünyâyâ
Muzaffer oldı İslâm ile imân ehli a'dâyâ
Murâd-ı saltanat gösterdi yüz a'lâ vü ednâyâ
Tevaşsul itdi dünyâ ile dîn feyz-i temennâyâ
Ḥayât üzre yine emniyyet oldı ḥâşıl insâna

-XIV-

İlâhî şehir-yâr-ı mülk-i dîn Sultân Murâd Hâmî
'Adû katliyle 'âlem-gîr ola şemşîr-i bürrânî
Olup âbâd ta'dîl-ile iklim-i Müselmânî
Rikâb-ı devletine koşdura gerdün-ı gerdânî
İdüp pîrâye-i hükûm-i 'adâlet naşş-ı Furkânî
Cihân-ı fetih u nuşret sâye-i ta'zîm-i Yezdâna

-XV-

İlâhî pâdişâhum devletüñ 'âlem-medâr olsun
Vücûduñ Hızır dek âfâk üzre iştiâr olsun
Serîrûñ sâyesine dîn ü devlet pâyidâr olsun
Derüñ pâ-bûsı hürşîd-i cihâna iftihâr olsun
Hemîşe rûzgâr haşmetinüñ hengâme-dâr olsun
Serây-ı 'izzet-i devrâna dâ'im pâdişâhâna

-XVI-

Didi 'aql-ı medâyiğ-perver-i taḥkîk-pîrâ'im
Olup dâru'l-fünûn-ı hizmet-i târiḥine kâ'im
Cülûs-ı şehir-yâr-ı dînedür şâyeste inşâ'im
İki târiḥ için ey **Mu'tasım** bu beyt-i a'lâ'im
Mübârek eyle yâ Rab mülk-i 'izz-i saltanat dâ'im **1293**
Cihân-bân-ı ebed hâmi-i dîn Sultân Murâd Hâmî **1293**

-5-²³

Medhiyye-i Dîger ez-Berây-ı Şehr-yârî

(*Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*)

1. Zihî hamd ol cihân-bân-ı ebed şâhen-şeh-i sermed
Serîr-ârâ-yı 'arş-ı lem-yezel Hallâk u Sübhâna
2. Teḳaddes mülkinüñ bî-mişl ü bî-hemtâ zeber-desti
Ki taḥkîkînden itmek baḥş ğayrındandır efsâne
3. Birinci lâ-mekân sermed serâyınıñ cihân-dârî
Ki kaşr-ı quds-i bî-temsîlidür bî-kâḥ u kâşâne
4. Kemîn efsürde dâru's-şun'-ı hayret destgâhından
Bu toḳuz nîl-gün kâḥ-ı zeberced saḳf-ı ber-ḥâne
5. Zihî ol lâ-mekân kim her kime ayrı mekân virmiş
Melek ki çarḥı cinne jerfi rûy-ı arzı insâna
6. Hâkîmi kim sinîn ü eşhür ü eyyâm u âşâli
Sîpîhr ü mihrüñ itmiş cünbişinden vaz' mîzâna
7. Tılsım-ı cilvegâh-ı 'arz-ı tevḥîd-i zuhûrında
Şehâdet-nâmedür her zerre bir hürşîd-i tâbâna
8. Şalât ol faḥr-i cem'-i enbiyâ tâc-ı ser-i 'âlem
Hümâyün ḳurre-i nûr-ı nigâh-ı 'ayn-ı Yezdâna

²³ M, s. 75; B, ikinci kısım s. 6. / M nüshasının son sayfaları kopuk olduğu için tamamı 61 beyitten oluşan bu şiirin sözü edilen nüshada ilk 32 beyti yer almaktadır.

9. Saçar dürr nuṭk-ı isti'dād her maşnū' şükriinden
Cülūs-ı şāh-ı sa'd-āmālî tekrîm itdi devrāna
10. Zihî sultān-ı şāhib-devlet ü dīn-i hümāyūn kim
Olinmiş sa'd-ı ekber şem'-i mevlūdına pervāne
11. Şeref kadrinden itmiş kesb-i nūr-ı neyyir-i a'zam
Koşup nevr-üz-ı teşrîfide bî-bākāne her yana
12. İdüp kuhlü'l-cevāhir sa'd-ı aşgar ḥāk-i pāyinden
Sa'adet i'tikād-ı rāhat itmiş vuşlatın cāna
13. Öpüp nîrū vü ṭālî' ferş-i ta'zîm-i kudūmından
Sürüp yüz meymenet pāyine yümn ü sa'd dāmāna
14. Mehi iḳbāle nūr-ı çeşmi yevmi bahta hem-bister
Şebi devlet ile hem-ḥābe şubḥı feyze hem-ḥāne
15. Zafer ḥıdmet-şî'ārı feth ile nuşret fedā-kārı
Refāhiyyet nemek-perveri vü kaḥt aña bî-gāne
16. Zihî nazm-ı bedî' ü gevher-i nā-yāb-ı hayriyyet
Mükerrem-midḥat-i 'ālî vü evşāfından efsāne
17. Felek encüm cevāhir pāresin 'arz-ı nişār itmiş
Cülūsı aḥşamı ḥāk-i kef-i pāyine merdāne
18. Zihî ṭālî' aña kim sa'd-aḥterlik olup reh-ber
Şeref-tab'ıyyet oldı dīn ü devlet ol cihān-bāna
19. Melek medḥ u felek ta'zîm u devrān 'arz-ı tehniyet
İder işbu cülūs-içün şeh-i ḥātem Süleymāna
20. Melāz-ı dīn ü devlet reh-nümā-yı ḥaşmet ü şavlet
Şeh-i rüy-ı zemîn 'ālem-penāh-ı dehr-i fermāna
21. Sipeh-sālār-ı meydān-ı hilāfet ḥusrev-i devrān
Cihān-ı feth u nuşret şeh-yār-ı şāh-ı şāhāna
22. Serîr-ārā-yı evreng-i hilāfet kıble-i 'ālem
Penāh-ı ḥalk ya'nî sāye-i ta'zîm-i Rahmāna
23. Celāl evrengi üzre şeh-yār-ı ma'delet 'Ömer
Ebū Bekr ü 'Alî tevķîr-i şāh-ı āl-i 'Osmāna
24. Şeh-i şîr-i Ḥudā şemşîr-i a'dā-süz u kāfir-küş
Emîrū'l-mü'minîn ḥāmî-i dīn Sultān Murād Ḥāna
25. Nedîmi gavş-i sāmān hem-nişîni kuṭb-ı pîrāye
Delîl-i devleti Ḥızr u ricālū'l-gayb der-bāna
26. Cihān-bānlıkla 'ālem-gîrlik dîrîn du'ā-güy
Zamāne sāye-i 'izzinde nîrū-mend ü ferzāne
27. Şükühünüñ kıyāsı şer' üzre iktirānîdür
Ki olmışdur muzaffer dīn ü devlet işbu bürhāna
28. İder a'dāya ibrāz iktidār-ı tîğ-ı teşhîri
O ḥāşşıyyet ki şarşar 'arz ider şem'-i fîrūzāna

29. Degül mümkün ki a'dâ itse kitmân feyz-i iclâli
Ki qalmaz mâh-tâbânuñ şu'â'ı zîr-i dâmâna
30. Celâlet haşr-ı refârı semâhat vaqf-ı kirdârı
Sa'âdet çâker-i bârı şeref şem'ine pervâne
31. Vücûdı neyyir-i a'zam maqâmı kıble-i 'âlem
Şükûhı salţanat-tev'em kabûli farz a'yâna
32. Mehâbet dest-i perverdi şehâmet pîs-i âverdi
Kerem gâşiye ber-düşü 'ızam tâcına dür-dâne
33. Eger emsâlini âyîne gösterse esef itmem
Şükûhından taqallüb eylemiş bir çeşm-i hayrâna
34. 'Adûlar çok sefeh-sâmân dururlar nûr dîninden
Eger mümkünse şeytân hem gelürdi belkim imâna
35. Serîri sâye-i 'izz-i hilâfet 'arş-ı a'lâya
Sarâyı kıblegâh-ı i'tilâdur tāk-ı keyvâna
36. Yolında ferş-i pâ-mâl-i şeref olmuş haşâ virmiş
'Ayâr-ı rütbe-i 'âlem-bahâlık dürr-i gâltâna
37. İmez baır üzre 'arz olmuş habâb ol belki havfindan
'Adüvvüñ gözleri düşmiş muhîl-i a'zam-ı kana
38. Derinde gâyet-i ta'zîmden Dârâleyin kırmış
Yem-i havfında hâkân fıtrâtı dalmış kızıl kana
39. Ferîdün-feri 'ulvî kadri miqyâsına olmuş dün
Mühendis 'aql-ı fa'âl olsa fehmi itmez kemâ-kâna
40. Kuşûrından der-i kaşrındadır qalmışdur İskender
Meger ayrılmış andan Hızır u almışdur anı yana
41. İder nûr iktisâb encüm felekde şemsden ammâ
Ziyâ-bağş-ı şerefdür ahteri hürşid-i tâbâna
42. Şükûh-ı re'feti devr ü teselsül hükmini bâtıl
Cihân-ı mekremetde eylemişdür vech-i ihsâna
43. Sevâbit yümn ü seyyâr ihtisâm u i'tilâ gerdün
Recâ-mend-i ebeddür mihr-i luţfuñdan bu devrâna
44. Kemâl-i cüduñ er 'arz itse icâb-ı refâhiyyet
Hâzân tebdîl ider keyfiyyetin faşl-ı bahârâna
45. Medîhuñ pâdişehler ser-hta-ı levh-i cebînidür
Buğâr u Çin ü Hind ü Kaşgar Türân u İrâna
46. Senüñ luţfuñ nemek-perverdi olmuşdur heme 'âlem
Baña hem 'arz-ı eltâf ile şâhib-ihtirâmâna
47. İdüp kesb-i refah devründe ey sultân-ı dîn-perver
Du'â-yı devletüñ mefrüz olmuş şeh-yârâna
48. Bu destür-ıla kim ey şâh devrânuñda haşr olsun
Zamânlar her zamân devri müka'ab ka'b-ı ezmâna

49. Alup her ka' bî mālû'l-māl devr-i fîtrat-ı gerdün
Şeref-âyîn ola yüz biñ cihân ma'mûr büldâna
50. Ola her beldesinde yüz cihân medh-âferîn insân
Du'â-yı devletüñi eyleye dâ'im kemâ-kâna
51. Varup Beytullâh-ı ihlâşa feyz-i şıdk idüp sāmân
Virüp peymâne-i maşşûdı dest-i çeşm-i giryâna
52. Alup dest-i tefâhur üzre her birisi bir muşhaf
Teveccüh eyleyüp mihrâb-ı kuds-i vech-i Raḥmâna
53. Koyup vech-i tazarru' âsitân-ı Ka'be-i dîne
Disünler yüz cihân ihlâş-ıla ol zât-ı Sübhâna
54. Ki yâ Rab 'ömr-i Hızr u devlet-i mülk-i Süleymân vir
Şeh-i rüy-ı zemîn ḥâkân-ı dîn Sulṭân Murâd Hâna
55. İlahî evc-i taht-ı saltanat üzre ola dâ'im
Hümâyün zıll-i Sübhân zât-ı 'âlî-ḳadr-i şâhâna
56. Mükerrrem zât-ı 'işmet ihtîşâm-ı mehd-i 'ulyâsın
Muḥalled eyle 'ömr ü devletini pâdişâhâna
57. Hem ol şeh-zâdeler kim ḳurre-i 'ayneyn-i devletdür
Muvaffâḳ eyle yâ Rab devlet ü 'ömr-i firâvâna
58. Du'â-yı devletüñdür **Mu'tasım** pîrâye-i medḫi
Ki tâ cism-i za'îfi olsa iḳbâlû'ş-şeref câna
59. Bu taht u tâc-ı mes'ûd-ı hümâyün-fâl-i nîrû-fer
Zafer-bünyâd ola ol zıll-i 'âlî-ḳadr-i Yezdâna
60. Mübârek-bâdî-i sâl-i cülûs u 'arz-ı târîḫin
Bu üç şüretle taḳdîm eyleyem ben zât-ı sulṭâna
61. Yetişdi vech-i Ḥâḳ biñ iki yüz toḳsan üçüñ sâli **1293**
Veliyy-i mülk-i vâlî-i cihân Sulṭân Murâd Hâna **1293**

Sonuç

Bu çalışmada bugüne kadar klasik Türk edebiyatına dair kaynaklarda kendisinden söz edilmeyen Mu'tasım-ı Buhârî'nin hayatı hakkında bilgi verilmiş, Türkçe şiirlerinin şekil ve muhteva hususiyetleri üzerinde durulmuş ve bu şiirlerin çeviri yazılı metni sunulmuştur.

Nesih ve talik gibi hatları güzel yazan, musiki ilminde ve şairlikte oldukça maharetli olan Mu'tasım, Arapça, Farsça ve Türkçeye, bu dillerde şiir yazabilecek derecede vâkıf bir şairdir. Çalışmamıza konu olan Türkçe manzumelerinin ve daha önce yayımlanan Türkçe *Kasîde-i Bürde* tercümesi ve tahmininin yanında Arapça ve Farsça kaleme aldığı naat ve cülusiyeler, bu cümleyi destekler mahiyettedir.

Mu'tasım'ın yapılan araştırmalar neticesinde beş Türkçe manzumesi tespit edilebilmiştir. Naat ve cülusiye türünde yazılan bu şiirlerde kaside, kıta, muhammes ve müseddes gibi farklı nazım şekilleri kullanılmıştır. Şairin -bahsi geçen *Kasîde-i Bürde* tercümesi ve tahmisi de dâhil-Türkçe manzumelerinde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* ve *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıplarını tercih ettiği göze çarpmaktadır. Başta mürdef olmak üzere mücerret, müesses ve mukayyet gibi kafiyeye çeşitlerinin tamamını kullanan şair, aruz ve kafiyeye konusunda

bariz bir hataya düşmemiştir. Mu'tasım, zaman zaman bazı ayet ve hadis iktibaslarıyla şiirlerini zenginleştirmiş, böylece Kur'an ve hadis ilmine olan vukufiyetini gözler önüne sermiştir. Bunun yanında V. Murat'ın cülusu için kaleme aldığı manzumeleri, onun tarih düşürme sanatında da ne kadar yetenekli olduğunu göstermektedir. Şairin kaside ve kıta nazım biçimiyle nazma döktüğü şiirlerinde her ne kadar diğerlerine nazaran daha sade bir üslup göze çarpsa da genel olarak Arapça-Farsça kelime ve terkiplerle yüklü ağır bir dil kullandığı görülmektedir.

Bu çalışma ile hem hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmayan Mu'tasım-ı Buhârî ilim âlemine tanıtılmış hem de şairin iki nüshadan hareketle hazırlanan Türkçe şiirleri okurların istifadesine sunulmuştur. Çalışmanın şairle ilgili yeni araştırmalara katkı sağlamasını temenni ediyoruz.

Kaynakça

- Akkuş, Metin. *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yay., 2007.
- Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*. 5. Baskı. Ankara: Grafiker Yay., 2016.
- Eren, Hulusi. "Mansûr-nâme / Menâkıb-nâme-i Hallâc-ı Mansûr / Dâsitân-ı Hüseyin el-Mansûr el-Bağdâdî / Hikâye-i Garibe-i Kutbu'l-Ârifin Hazret-i Şeyh Mansûr (Niyâzî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* (2022): erişim tarihi: 16.10.2024. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mansur-name-menakib-name-i-hallac-i-mansur-dasitan-i-huseyn-el-mansur-el-bagdadi-hikaye-i-garib>.
- Gedik, Nusret. "Divânçe (Vecdî, Boğuk-zâde Abdülbâkî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* (2021): erişim tarihi: 13.10.2024. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divance-vecdi-boguk-zade-abdulgaki>.
- Hayyâm Pûr. *Ferheng-i Suhanverân*. 3 Cilt. Tahran: İntişârât-ı Tilâye, 1372.
- Karaman, Hayreddin, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. C. I-V. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2006-2008.
- Kârî Rahmetullah Vâzih. *Tuhfetü'l-Ahbâb fî Tezkireti'l-Ashâb ya'nî Tezkire-i Şu'arâ-yı Fârisî*. Library of Congress. <https://www.loc.gov/item/2005309369/>. s. 110-111.
- Koç, Hamza. *Re'îsü'l-İhtisâb Şerîf Mu'tasım el-Buhârî, Kasîde-i Bürde Tercümesi ve Tahmisi*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yay., 2024.
- Kurnaz, Cemal ve Halil Çeltik. *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. Ankara: Berikan Yay., 2013.
- Mu'tasım-ı Buhârî. *[Çeşitli Eserleri]*. İstanbul: Beyazıt Kütüphanesi, BM11868.
- Mu'tasım-ı Buhârî. *[Çeşitli Eserleri]*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum, 895.
- Özcan, Abdülkadir. "Cülûs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8. 108-114. İstanbul: TDV Yay., 2017.
- Savran, Ömer. "Niyâzî-i Kadîm". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (2014-2022): erişim tarihi: 16.10.2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/niyazi-niyazii-kadim>.
- Yekbaş, Hakan. "Vecdî, Abdülbâkî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (2014-2020): erişim tarihi: 13.10.2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vecdi-abdulgaki>.
- Yeniterzi, Emine. *Divan Şiirinde Na't*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1993.
- Yılmaz, Mehmet. *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Kesit Yay., 2013.